

SEYYİD NİGÂRÎ'DE İBNÜ'L-İ ARABÎ TESİRİ VE VAHDET-İ VÜCUD

Dr. Pervane BAYRAM

pervane32@yahoo.com

Neşehir/TÜRKİYE

ÖZET

XIX. asrın Azerbaycanlı mutasavvıf şairlerinden olan Seyyid Nigârî, şiirlerinde 13. asır büyük İslam âlimi İbnü'l-i Arabî'nin sistemli bir şekilde ortaya koyduğu vahdet-i vücud felsefesinden istifade etmiştir. Seyyid Nigârî'nin sanatında İbnü'l-i Arabî tesiri büyüktür. Şair, Arabî'nin vahdet-i vücud felsefesinden ve tarih boyunca kendisinden sonraki birçok mutasavvıfı etkileyen aşk felsefesinden çok etkilenmiş, eserlerinde vahdet-i vücud ve ilahi aşk kavramlarını geniş bir şekilde işlemiştir. Seyyid Nigârî, maalesef bu gün elde bulunmayan "Fütuhât-ı Mekkiye'ye Tavzihat" isimli eserini de Arabî'nin meşhur Fütuhât-ı Mekkiye adlı eserinden ilham alarak yazmıştır.

Şairin Türkçe divanındaki şiirlerin neredeyse tamamı ve Çayname, Nigarname isimli mesnevileri de tasavvufi konularda yazılmış ve bu şiirlerde tasavvufun mecaz ve ıstılahlarından geniş istifade olunmuştur.

Nigârî'nin eserlerinde vahdet-i vücud felsefesine bağlılığının delili yüzlerce beyit vardır. Bu şiirlerden bir kaç beyti örnek olması bakımından aşağıda veriyoruz:

Geçüp dâreynden bir harf tâ kim cân virüp aldım

Karargâhımdır ol demden beri vahdet debistânı Divan G 696/2

Veya şairin, Yunus Emre'nin "bana seni gerek seni" mısra'ını çağrıştıran bir üslupla "Biz hurilere ve cennete değil, ebedi sevgiliye talibiz" dediği beytine bakalım:

Biz yâr u ser-menzil-i yâr isteriz ammâ

Ne tâlib-i hûrız ü ne Firdevs-i berîniz Divan G287/6

IBN-I ARABI INFLUENCE IN SEYYID NİGÂRÎ AND VAHDET-İ VUCUD

Dr. Pervane BAYRAM

ABSTRACT

Seyyid Nigârî, who was among the sophist poets of 19 th century, benefited from the "vahdet-i vücud" philosophy in his poems. "Vahdet-i vücud" philosophy was put forward by big Islam scientist Ibn-i Arabi in 13 th century in a systematic way. In Seyyid Nigârî's art, the influence of Ibn-i Arabi was noteworthy. The poet was influenced greatly by Arabi's "vahdet-i vücud" philosophy and love philosophy that had been the source of inspiration throughout the history for most of the sophist hus. He often mentioned the concepts of "vahdet-i vücud" and divine love in his works of art. Probubly Seyyid Nigârî wrote his "Futuhât-ı Mekkiyeye tavzihat" by inspiriny from Arabi's famous "Futuhât-ı Mekkiye".

XIX. asır siyasi ve sosyo-kültürel açıdan oldukça karışık bir dönemdir. Bu asır tasavvufun ve tasavvufi hareketlerin de önceki asırlara nispeten daha farklı şekilde geliştiği bir dönemdir. Bu asırda yetişen mutasavvıflar sayı itibariyle diğer asırlara oranla fazla olmamalarına rağmen, yaşamış oldukları dönem ve sosyal siyasi olaylar bakımından daha zorlu mücadelelerden geçmişlerdir.

Bir zamanlar İslam dünyasının elinde olan ilim meşalesinin batılı ellere geçmesi, Avrupalıların sömürge hareketleri ve sömürge ülkelerinde yaşayan Müslümanların perişan hali, erken dönemlerde en büyük cihadı önce nefislerine karşı yapan sufilerin, XIX. asırdaki mücadelelerini içte kendi nefisleriyle, dışta ise umumi düşmanla devam ettirmelerini sağlamıştır. Bunun için de XIX. asırda Asya'da, Doğuda ve Batıda, Afrika'da tasavvufi

hareketler daha farklı boyutlarda gelişim göstermeye başlamış ve mücadelecî özelliğiyle ön plana çıkmıştır.

Bu asırda yetişen ve mücadelecî karakteriyle XIX. asır Azerbaycan ve Anadolu tasavvuf tarihinde önemli rol oynayan mutasavvıflardan biri de Azerbaycan'ın Karabağ bölgesinde doğup büyüyen ve Çar Rusyası'nın baskılarından dolayı Anadolu'ya göçmek zorunda kalan Seyyid Mir Hamza Nigârî'dir. Seyyid Nigârî, birçok selefi gibi kendisinden önce bütün İslam dünyasında yaşamış olan ve tasavvuf yolunu aydınlatan önemli sufilerin ve İslam âlimlerinin eserlerine vakıf olmuş bir âlim, sufi, şeyh, aynı zamanda çok güzel şiirler yazan Fuzuli takipçisi mutasavvıf bir şairdir.

Sufi şairin Türkçe divanındaki şiirlerin neredeyse tamamı, Çayname ve Nigarname isimli mesnevileri tasavvufî konularda yazılmış ve bu eserlerde tasavvufî mecaz ve ıstılahlar başarılı bir şekilde kullanılmıştır. Şair bu konuyla ilgili bir beytinde “Acaba divanımda tasavvufla ilgili söylediğim sözler benim toplumdaki durumumu açıklamaz mı?” demektedir.

Olmaz mı aceb şahid-i cemiyet-i halim

Cem eylediğim mecmua güftar-ı tasavvuf (*Divan G384/4*)

XII-XIII. asırlar tasavvuf erbabının yetişmesi bakımından oldukça velut bir dönemdir ve yetişen sufilerin çoğu da genellikle Türk kökenlidir. Bu dönemin belli başlı sufilerinden Abdulkadir Geylani (öl.1166), Nizami Gencevi(1141–1209), İmam Gazali (1059-1113), Sadreddin Konevi (1210–1274), Davud el-Kayseri, (1238–1350), Şems Tebrizi, Mevlana (30 Eylül 1207- 17 Aralık 1273), Yunus Emre (1238–1320) vb.dir Nizami Gencevi, Şems Tebrizi, Mevlana ve Sadreddin Konevi ile aşağı yukarı aynı yıllarda yaşamış olan bu İslam âliminin fikirleri kendisine kadarki ve kendinden sonraki bütün dönemlerde toplumlara ayna tutmuştur. İbnü'l Arabî, tabir yerindeyse kocaman buz dağı misali tasavvuf edebiyatında öyle bir yer işgal etmektedir ki, asırlardır hakkında Doğuda ve Batıda birbirinden değerli araştırmalar, yayınlar yapılsa da bu çok yönlü âlim tam olarak incelenerek değerlendirilememiştir. Arabî'nin kültür ve ilim tarihimizdeki yerini tam olarak tespit edebilmek için onu inceleyenlerin İslami ilimleri, felsefeyi ve İslam dünyasında mevcut olan mezhepleri bilmesi gerekmektedir. Bunun yanı sıra bir psikolog olarak da Arabî'nin eserlerinin tahlil edilmesi, bu eserlerdeki ilahi feyizlerle donatılmış vecd ve ilham odaklı unsurlar göz ardı edilmemelidir. Onun eserlerinde güçlü mükâşefe yeteneğinin ve imanlı bir beyin fırtınasının izleri hemen hissedilmektedir. Bu yüzden de asırlardır eserlerini okuyup anlayanların çoğu ondan ilham almış, anlamayanlar ise eleştirme yolunu tutmuşlardır. O ise, XIX. asır Azerbaycan şairlerinden Mirza Ali Ekber Sabir'in ifadesiyle dersek

“Seyl-i tan öyle temevvücle alıp devr-i berim

Benzerem bir gocaman dağa ki deryada durar” misali olduğu yerde kocaman bir buz dağı gibi durmakta ve keşf edilmeyi beklemektedir.

Bu çalışmamızda İbnü'l Arabî'nin Seyyid Nigârî ve eserleri üzerindeki etkisinden bahsedecek, onun eser ve düşüncelerinin XIX. asır şairi üzerindeki etkilerini anlatmaya çalışacağız.

İbnü'l Arabî, her ne kadar eleştirilse de asırlardır edebiyatımızda ve tasavvuf tarihimizde, özellikle Türk şairleri üzerinde etkisini sürdürmüş bir isimdir. Selçuklular döneminde Anadolu'ya gelen devlet ricali ve halkla kaynaşan ve dönemin sosyal hayatında önemli bir yeri olan İbnü'l Arabî, Osmanlılar döneminde de fikri, siyasi ve irfanî yönden etkili olmuştur¹.

Anadolu'da daha çok, Muhyiddîn-i Arabî yahut, İbnü'l Arabî olarak meşhur olan bu büyük İslâm mütefekkir ve mutasavvıf şâiri, geriye yedi yüz civarında eser bırakmışsa da çeşitli nedenlerden dolayı maalesef günümüze ancak bunlardan iki yüz kadarı intikal edebilmiştir. Endülüs'te doğduktan sonra Doğu'ya doğru gelip, altı-yedi sene Malatya, üç sene Konya'da olmak üzere ömrünün yaklaşık on yılını Anadolu'da geçirmesi, Ka'be'de murakabede iken aldığı “Anadolu'ya git!” manevî işareti üzerinedir².

Türk edebiyatında İbnü'l Arabî hakkında tezkire yazarlarından Latifi (ö. 990/1582), “Sözleri zâhirde güzellerin evsâfi gibi görünür amma hakîkatte yüce yaratıcıya hamd ü senâdır” derken, ondan çok sonraları gelen edebiyat araştırmacısı Ali Nihad Tarlan'ın, “Tasavvuf ile alâkadar olan şâirler, bir insanın güzelliğine karşı aşklarını söyledikleri zaman, onun şeffaf varlığından geçip güzelliğin hakikî sâhibi olan Allah'a teveccüh ederler” sözleri şiirdeki sembolizm üzerinde İbnü'l-Arabî'nin görüşleriyle tam bir mutabakat içerisinde. Dolayısıyla birçok Osmanlı şairinin fikrî anlamda üstadı İbnü'l-Arabî olmuştur demek mümkündür. Osmanlı şiirinde onun görüşlerinin yankısı çok geniştir. Özellikle *Fütûhât* ve *Füsûs* adlı eserleri hakkında pek çok methiye yazıldığına şahit olmaktayız³.

Türk edebiyatında Abdurrahman Râmî Çelebi, Niyâzî-i Mısrî, Nâbî, İsmâil Hakkı Bursevî, Abdullah Salâhaddin Uşşâkî, Sümbülzâde Vehbî, Kabûlî Mustafa Efendi, Hersekli Ârif Hikmet, Hüseyin Vassâf, Tâhirü'l-Mevlevî, Hayrullah Tâceddin Efendi, Sezai Karakoç ve Kemal Sayar İbnü'l-Arabî ile ilgili methiye yazmış belli başlı şâirlerdir⁴.

Sadece Anadolu sahası Türk edebiyatı şairlerini değil, diğer Türk coğrafyalarını da kültürel yönden etkileyen İbnü'l Arabî'nin tesiri XIX. Asır Azerbaycan ve Anadolu sahasının

¹ M. Erol Kılıç, *Sûfi ve Şiir* (Osmanlı Tasavvuf Şiirinin Poetikası), 2. baskı, İnsan Yay., İstanbul 2004, s. 50.

² Kılıç, *age*, s. 50.

³ Selami Şimşek, Türk Edebiyatında İbnü'l-Arabî Methiyeleri Üzerine Bir İnceleme, *Tasavvuf / İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* (İbnü'l-Arabî Özel Sayısı-1), yıl: 9 [2008], sayı: 21. s.393.

⁴ Şimşek, *age*, s.389

müşterek şairlerinden olan Seyyid Mir Hamza Nigârî'nin sanatında da güçlü bir şekilde hiss olunur. Nigârî, Arabî'nin vahdet-i vücud felsefesinden ve Fütihat-ı Mekkiye adlı büyük eserinden çok etkilenmiş, eserlerinde hep bu görüşleri savunmakla birlikte bir de Fütihat-ı Mekkiye'ye Tavzihat adlı bir eser kaleme almıştır⁵. Maalesef eser bugün elimizde bulunmamaktadır.

Seyyid Nigârî'de Vahdet-i Vücut

Varlığın birliği olarak algılanan ve kâinatta bir tek ezeli ve ebedi vücut vardır, diğer gördüğümüz her şey de bu mutlak vücudun yansıması-yani tecellisindir şekline yorumlanan vahdet-i vücut kavramı Seyyid Nigârî sanatının ana konusunu oluşturur. Şaire göre tasavvuftaki cezbe, tecelli, ney, ayrılık, vahdet, kesret, meyhane, mey, aşk vb. kavramlar bu düşünceyi anlatabilmek için birer vasıta. Allah ve peygamber aşığı olan şair, şiirlerini adeta cezbe halinde söyler. Oadaki bu lirizm, cezbeli hal, okuyuculara da sirayet eder.

Şair, şiirlerinde vahdet kelimesini çok kullanarak Allahın birliğinden ve bu mukaddes yolun dönmez yolcularından olduğunu ifade eder.

Biz vahdetîyiz mezhebimiz râh-ı Hudâdır

Hoş râh-reviz sâf diliz pâkîze dîniz (*Divan G287/4*)

Şair, bir sufi için gerekli olan unsurlardan bahsederken, süluk ehline vahdet köşesinden iyi bir mektebin ve yetişmek için de aşk gibi bir hayat suyundan başka bir şeyin gerekmediğini bildirir.

Tâlibe gûşe-i vahdet gibi mekteb olmaz

Perveriş eylemeğe 'aşk gibi âb olmaz (*Divan G305/1*)

Bir başka beyitte şair, "sen bize mezhepleri anlatma, biz vahdet yolunun yolcusuyuz ve aşk âleminde tek mezhep vardır, iki mezheplilik bize yakışmaz" demektedir.

Kılma ta' dâd-ı mezâhib bize kim vahdetîyiz

'Âlem-i 'aşkda ey hâce dü mezheb olmaz (*Divan G305/3*)

Örneklere bakınca şairin vahdet kelimesini çeşitli şekillerde kullandığını görmekteyiz: vahdet köşesi, vahdet debistanı, vahdet meyhanesi, vb.

Geçüp dâreynden bir harf tâ kim cân virüp aldım

Karârgâhımdır ol demden beri vahdet debistânı (*Divan G696/2*)

Her kesin vahdet meyhanesinde önemli işleri vardır. Ve vahdete erenler artık ne dönüp dolaşırlar, ne de seyr ü sefer etmek isterler. Onlar aradıklarını çoktan bulmuşlardır.

⁵ İbnülemin Mahmt Kemal İnal, Son Asır Türk Şairleri, İstanbul, 1988 cilt 3, s.1209

Meyhâne-i vahdetde bir kâr iledir herkes

Ne geşt ü güzâr eyler ne seyr ü sefer ister (*Divan G169/2*)

Nigârî, ebedi sevgiliye müştaktır, her an onun hayali ile yaşamakta, hep onu düşünmektedir. “Kişi sevdiği ile beraberdir” hadisi mucibince dışta ne kadar uzak görünse de aslında ondan hiç ayrı kalmaz.

Dildâr iledir şâm u seher gönlümüz amma

Zâhirde ırağız veli mânada karî niz (*Divan G 287/3*)

Vahdete ermek isteyen ve ebedî sevgilinin cemalini görmek isteyen, hayret makamından geçerek “ya hu, ya hu ” demelidir.

Tâlib-i cilve-i dîdâr gerekdir hayrân

Erinî erinî diyerek söyleye yâ Hû yâ Hû (*Divan G 563/9*)

Ney

Tasavvufta aslî vatandan ayrılarak bu dünya gurbetine düşmeyi simgeleyen unsurlardan biri de neydir. O da aslî vatanı olan kamışlıktan ayrılıp dışı soyularak, içi dağlanarak ebedî sevgilisinden uzakta her daim hasretle inlemektedir. Şair, aşağıdaki beyitte kendisini neyle özdeşleştirir:

Ney-âsâ pür-hevâyam pây-bend-i zülf-i sevdâyam

Serâsîme-i Leylâyam cünûn-ı çeşm-i hayrân (*Divan G 494/5*)

Anka

Anka kuşu tasavvufta vahdeti simgeler. Şair, aşağıdaki beyitte “Sevdadan maksat Vahdet Anka’sına - yani Allah’a yakın olmaktır. Yoksa kimsenin Anka’yı gördüğü görülmemiştir” der.

Yakin-i Ankâdır garaz sevdadan

Yoksa kim bir kimse görmez Ankânı (*Divan H 838/5*)

Hüveydâ ‘akl-ı kül vasfindan ‘âcizdir ki mümkün mi

Gubâr-ı reh-güzâra vasf-ı Kâf u sohbet-i ‘Ankâ (*Divan G 10/5*)

Tecrit

Seyyid Nigârî’nin tasavvufî görüşleri içinde tecridin önemli bir yeri vardır. Şair masivadan, dünya ve mafihadan, el çekmiştir. O, “Ey Nigârî, ben kendimi her şeyden tecrit ederek bekâ mülkünü vatan edindim” demektedir. Fakr u fena sayesinde benim de devletim

budur. Şair, burada aynı zamanda “fakrım fahrimdir” hadis-i şerifine de telmihte bulunuyor.

Ayağ çekdim dünya ve ma fihadan
İkana irişdim terk-i sevdadan (*Divan H 838/28*)
Terk ü tecrid ü fenadandır bana
Devlet-i fakr u beka mülk-i ebed (*Divan G144/6*)

Şair de vahdet yolunun yolcularından biri olarak her şeyden kendisini tecrit etmiş ve aşk sahrasında başı açık, yalınayak gezmektedir.

Olmaya tâ mâni‘-i seyrim tecerrüd eyledim
Bî-ser ü pâ ‘aşk sahrâsını gezdim bî-libâs (*Divan G 320 /6*)
Terk-i varyiyet ile söylesin erinî erinî
Len terânî dimez ol yâr hüveydâ görünür (*Divan G 191/8*)

Şair cünunluk ilminin padişahı olan Mecnun’a bile tecrit ilminin kurallarını öğrettiğini iddia etmektedir.

Mecnûn-ı şehinşeh-i cünûna
Ta‘lîm iderem rüsûm-ı tecrîd (*Divan G140/6*)

Nigârî, kendisini her şeyden o kadar tecrit etmiştir ki “Fakrım fahrimdir” hadisi gereğince, fakr âleminin padişahı konumuna yükselmiştir ve dünya padişahları onun tahtının etrafında köle gibi emrine muntazırdılar.

Bisât-ı fakrda var bir sürûrum gûyiyâ şâhân
Serîr-i saltanatda bir kemîne emr kulumdur (*Divan G 229/6*)

Nigârî, Hz. İsa gibi tecerrüt ederek bütün varını feda etmiştir ve tecridin eteğinden tutarak her an Allah’ı anmaktadır.

Tutup dâmân-ı tecrîdi gönül her dem Hudâ söyler
Mesîhâ-yı mücerred tek kamu varın fedâ söyler (*Divan G 230/1*)

Terk ü tecrîd eyleyüp kıldım bekâ mülkin vatan
Sâye-i fakr u fenâda devletim oldur benim (*Divan 457/2*)

İğnesin rişte-i Meryemden üzenler çokdur
Girmedî ‘âlem-i tecrîde hemîn ‘Îsâ tek (*Divan G405/2*)

Kılup terk-i vera‘ rüsvâ-yı ‘âlem ol ki ‘âlemde
Garaz bir ad imiş Mîr Nigârî sen de bir ad it (Divan G77/6)

İlahî Şarap

Nigârî’nin mutasavvıf bir şair olarak önemli özelliklerinden biri de şiirlerinde sembolik unsurları çok kullanmasıdır. Bunlardan bade, şarap, rint, rintlik, saki, vb. örnek verebiliriz.

Bir badedir ol bade keyfiyyet ile memlu
Bî-leb içilür sade bî-sagar u bî-esbab (Divan G61/2)

İçelim şâm u seher içre ve lâkin bî-câm
Câma hâcet mi olur bâde-i ma‘nâdır bu (Divan G 562/2)

Şairin şaraptan kastı mana şarabıdır. Hatta bu şarap kadehsiz ve dudaksız içilen bir şaraptır. İlahî aşkın badesi olan bu şarabın tesiri şairin bütün azalarını istila etmiştir. Hatta o derecede ki uykuda bile olsa kalbi ebedi sevgiliyle birliktedir, canı cezbede, bedeni ise lerzededir.

Azalarımâ geçmiş bade-i mahabbet kim
Dildar ile oynar dil ger olsa gözüm der-hab (Divan G 61/3)

Ey Mîr Nigârî ol bade-i mahabbetden
Can cezbededir daim ten-lerzededir bî-tab (Divan G61/7)

İbnü’l Arabî, insan-ı kâmil olma yolunda yürüyenlere mutlaka bir mürşide intisap etmeleri ve seyr-i süluktan geçmeleri gerektiğini söyler. Nigârî de aşağıdaki beyitte ilahi şaraptan içerek Allah’a kavuşmak için aşktan medet umar.

Ey 'aşk delîl ü pîr-i sâlik
Senden umulur visâl-i Mevlâ (Divan G 3/7)

Şair aşağıdaki beyitte sevda âlemine olan seyrini tamamladığı için Allah’a şükreder:

Hamd li’l-Mevla ki ey Seyyid Nigârî bi-fütur
Seyr kıldım alem-i sevdanı bî-had bî-kıyas (Divan G 320/7)

Aşk Konusu

Seyyid Nigârî’nin aşk felsefesi ile İbnü’l Arabî’nin “biz aşktan sudur ettik” görüşü paralellik arz eder. Nitekim mürşidi İsmail Siraceddin Şirvanî de Nigârî için “Nigârî aşk-ı ilahî ile mahv-ı vücud etmiştir” ifadesini kullanarak onun bu yönünü öne çıkarmıştır.⁶ Zaten şairin Divanına tarih düşürenler de bu divanı, “Seyyid Nigârî’nin aşk Divanı” olarak

⁶ İbnülemin Mahmut Kemal İnal, Son Asır Türk Şairleri, İstanbul, 1988 cilt 3, s.1209

nitelendirmişlerdir.⁷

Hüsn ve aşk konusu Seyyid Nigârî'nin tasavvufî görüşlerinin esasını teşkil etmektedir. “Allah güzeldir ve güzeli sever” hadis-i şerifini düstur edinen Nigârî, Divanının başlangıcında yer alan üç gazelinde hüsn ve aşka hitap ederek şiir, sanat ve tasavvufî görüşlerini şöyle açıklamaktadır:

Anlagil aşk nedir dinle ne manadır bu

Bade-i lutf-ı Huda bahşîş-i Mevladır bu (*Divan G 562/1*)

Ey güzellik senin meyin nasıl bir meydir ki âşıklarına ateş verir ama bu ateş acı değil zevk veren bir ateştir?

Ey güzellik senin iki cihanda da eşin beraberin yoktur. Sen teksin ve âlemler sana hayrandır. Burada şairin hüsn den kastı Cemalullah'tır. O, hüsnü vasf ederken Allah'ın cemalini vasfeder.

Nigârî, şiirlerinde hüsnü ve ona bağlı olarak da aşkı bir araya getirir ve sevdâyı onların izdivacından doğan bir çocuğa benzetir.

Ey hüsn-i ferah-efzâ senden ne doğar âteş

Ammâ ki mezâk-efzâ-yı ‘aşk lakabı sevdâ (*Divan G 6/5*)

Ey ferah artırıcı hüsn, senden ne doğar? -Ateş, ama zevk artırıcı bir aşk doğar ki adı sevdadır.

Seyyid Nigârî'nin şiirlerinde şairin tasavvufî görüşlerini ifade etmesi bakımından sevdanın ve cezbenin de önemli bir yeri vardır:

Aceb nakş u aceb nakkaş aceb pergardır sevda

Aceb meşk ü aceb meşşak aceb hoşkardır sevda

Aceb bi-yar u bi-yaver aceb bi-tir ü bi-hançer

Bahadır şîr-i cenk-aver aceb serdardır sevda (*Divan G 5/ 1-2*)

—dedikten sonra şair, “sevdanın eteğinden tutarak Allaha şükürler olsun ki vahdeti buldum” demektedir.

Dutup dâmân-ı sevdâ terk-i var itdim bi-hamdillâh

Ki buldum ‘âkıbet vahdet-serâ hoşter musallâni (*Divan G 696/3*)

Seyyid Nigârî, şiirlerinde edebiyatımızın meşhur aşk kahramanlarını da anar ve bu kahramanlar içinde en çok ilahî aşkın sembolü olan Mecnun'dan ve onun cünunluğundan bahseder.

Şaire göre âşık olan, ilahî aşka, ebedî sevgiliye kavuşmak isteyen kimse cünuna duchar

⁷ Pervane Bayram, Qarabağlı Seyid Mir Hemze Nigari'nin Heyatı, Yaradıcılığı ve Türkçe Divanının Poetik Strukturu. Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi, Nizami Adına Edebiyat Enstitüsü. Bakü 2008. Yayımlanmamış Doktora Tezi. s.60.

olmalıdır. Bu konuda şair kendisini örnek verir.

Ta kim beni ol dilber-i bî-ta gözi Leyla
Kıldı böyle rüsva
Sultan-ı cünunam ki benem server-i Mecnun
Divane-i bîrun (*Divan M 837/7*)

Şair mana şarabından içerek Cemalullah'a aşık olmuştur. Bu içki sebebiyle o aşk sarhoşudur.

İçki Allah için olmazsa abesdir ne diyem
Kim ki yar aşkına içmez mey-i meccane iç (*Divan G 259/3*)

Nigârîye göre aşk âleminde ve tasavvufta mezhep çatışmasına girmemek lazım. O bu konuda vaizleri de uyararak şöyle der:

Vâ'izâ söyleme bî-câ dime takvâ takvâ
Mezheb-i 'aşkda yok din melâmetdir bu (*Divan G 569/9*)

Hamuru aşkla yoğrulan ve asla aşkından vazgeçmeyeceğini ifade eden şairin bu konudaki kesin kararı ise aşağıdaki beytine yansımıştır:

Aşkî ey Mir Nigârî nice terk eyleyelim
Bais-i şöhet-i namım sebab-i şe'nimdir (*Divan G 193/7*)

Tecelli

Mutasavvıflara göre kâinat Allah'ın tecellisi sonucunda yaratılmıştır. Allah her daim farklı şekillerde tecelli etmektedir.

Muztarib olmaz idim bâdiye-i sevdâda
Virmeseydi eger ey mâh tecellin harekât (*Divan G 84/5*)

Öyle bir medhûş olam variyetimden bî-haber
Bilmeyem şeb kendimi hem olmayam huş-yâr subh (*Divan G 117/4*)

Tecerrüd 'âleminde bî-ser ü pâ zerre varız kim
Ta'allukdan mu'arrâ 'ârdan 'uryân-ı bî-bâkiz (*Divan 278/2*)

Mey-i peymâne-i Leylâdan içen bâde-perest
Aklını bâda virür câdde-i rüsvâye düşer (*Divan G 251/2*)

Sufilerin gizli halleriyle ilgili

Tasavvuf bir hal ilmi olduğu için burada ilahi sırları gizlemek, başkalarına bildirmemek lazımdır. Aksi takdirde insanın sonu Hallac-ı Mansur'un akıbeti gibi olur.

Çekülür zencire pa-beste-i ser dara gider

Kim ki hıfz eylemeye gayrdan esrar etegin (Divan 556/4)

Şaire göre arif olmayanlar sufileri asla anlamazlar.

Ne bilür olmayan ‘ârif bizi gayb ‘âleminin

Çekmişiyiz ‘aynımıza sürme-i ahfâsından (Divan G 543/2)

Çıkupdur beyza-i nâsûtîden pervâzdır gönlüm

Tezerv-i lâhûta eyler heves şehbâzdır gönlüm (Divan G 459/1)

Gönlüm nâsut âleminin yumurtasından kanat açarak çıkmıştır ve lâhut âleminin sülün kuşunu avlamaya heves eden avcı kuştur.

Gayb meyhanesinde dildâr yüz nazdan sonra perdesiz olarak zuhur etmiş ve bu zuhur esnasında binlerce esrarı bir anda keşf eylemiştir.

Meyhane-i gaybetden yüz naz ile bir dildar

Bî-perde zuhur itdi keşf eyledi bin esrar (Divan G 164/1)

Sufilerin birçoğu ilahî aşk sonucu cezbeye gelir ve o haldeyken-yani naz makamındayken kendilerince normal, ama işin erbabı olmayanlar tarafından yanlış yorumlanabilecek ifadeler kullanırlar. Tasavvuf tarihinde bunun örnekleri çoktur. Bunlar içinde Hallac-ı Mansur ve İmadüddin Nesimi'nin bu yolda derileri yüzülmüştür. İbnü'l Arabî'nin birçok ifadesi, özellikle de vahdet-i vücudla ilgili düşünceleri bu şekilde yanlış anlaşılmış hatta bazı din âlimleri onu tekfir edecek kadar ileri gitmişlerdir. Aynı durum Seyyid Nigârî için de geçerlidir. Nitekim onun da Amasya'da iken cezbe anında söylediği bazı şiir ve yorumlar etrafta yanlış yorumlanmış, hatta şairin yaşadığı yerden sürgün edilmesine sebep olmuştur⁸. Bunlardan biri şairin Hallac-ı Mansur tarzında söylediği aşağıdaki beytidir:

Ehl-i dilin Kâbe-i dil hâsiyam

İmdi menem manide kible-i nas (Divan

Ben gönül ehlinin has gönül Kâbe'siyim. Şimdi mana âleminde insanların Kiblesi benim. Veya

Ne görür zâhid-i a'mâ ne bilür bî-haberân

‘Âlem-i gaybdanam hey'et-i Kibriyâyam men (Divan G 546/6)

Seyyid Nigârî, eserlerinde tasavvuf tarihindeki birçok sufünün ve onların eserlerinin adını anarak onlara göndermede bulunur. Bunlar içinde şairin en çok andığı isim Hallac-ı Mansur'dur.

⁸ Pervane Bayram, Qarabağlı Seyid Mir Hemze Nigari'nin Heyatı, Yaradıcılığı ve Türkçe Divanının Poetik Strukturu" Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi, Nizami adına Edebiyat Enstitüsü. Bakü 2008. Yayımlanmamış doktora tezi. s.35.

İbnü'l Mansur Ene'l-Hak divedi tenhâ tek

Rabbi erinî sözünü söylemedi Mûsâ tek (*Divan G 405/1*)

Cezbe

Nigârî'nin şiiirlerinde tasavvufun esas rükünlerinden olan cezbenin önemli bir yeri vardır. Şair, aşağıdaki beyitte “ilahi şarap sunan muğbeçenin öyle bir cezbedici cilvesi var ki, eğer o isterse dağları bile kendi semtine getiri” demektedir.

Öyle bir cilve-i cezzabesi var mug-beçenin

Hahiş eylerse eger kuyuna kuhlar gelür (*Divan G236/4*)

Veya

Yakdı bir cilve ile hane-i akl u dilimi

Eylese bürde eger rahne din imana düşer (*Divan G 201/4*)

Seyr ü süluk

Tasavvufta seyr ü süluk esas kavramlardandır. Seyr ü sülukun amacı insan-ı kâmile ulaşmaktır. İnsan-ı kâmil ise âlemlere rahmet olarak gönderilen İslam Peygamberi Hz. Muhammed'dir. Şair, seyr ü süluk sonucunda “Peygamberin ayağının toprağına ulaştım” diyor.

Her şam u seher seyr ü süluk eyledim ahir

Hak-i kadem-i Ahmed-i Muhtara yetişdim (*Divan G 444/5*)

Şaire göre çileye girmeyen, süluk âleminin belirli kademelerinden geçmeyen derviş gerçek bir sâlik olup seyr ü sülukunu tamamlayamaz.

Hayal-i hal-i hubanı rumuz-ı çeşm-i sevdanı

Saat-hane-i vahdetde dakika seçmeyen bilmez (*Divan T 825/11*)

Tarikatlara Bakışı

Mutasavvıf şairin şiiirlerinde mensubu olduğu Nakşibendilik tarikatı ile birlikte başka birçok tarikatın ve bu tarikatlara mensup sufi şairlerin etkisi görülmektedir. Şair, eserlerinde Mevlevilik tarikatından ve ney, sema, raks, cezbe unsurlarından sevgiyle bahseder.

Ser ü pa ney gibi surah surah it vücudumı

Heva-yı mihr ile kıl bend bend her dem Mevla (*Divan G11/2*)

Nigârî'ye göre aşkta ve tarikatta mezhep yoktur. Bütün sevgiler Allah'a ait olduğu gibi bütün tarikatlar da Allah'a çıkar. Bu konuda da şair Arabî ile aynı düşüncededir.

Kılma ta'dâd-ı mezâhib bize kim vahdetfîyiz

Âlem-i aşkda ey hâce dü mezheb olmaz (*Divan G 305/3*)

Veya

Vaiza söyleme bî-ca dime takva takva

Mezheb-i aşkda yok din melametdir bu (*Divan G569/9*)

Veya

Gûlsüz bir yerdir ey dil kim fezâ-yı ‘aşkda

Her tarîkıla gidersen ol tarîk rahmânidir (*Divan G253/4*)

Tarikat erbabı olan şair, aşağıdaki beytinde omuz omuza vererek halka şeklinde zikir çektiklerinden bahseder.

Muntazırdır kâse-i ser-şarına ey nazenin

Duş-ber-duş halka-zendir ehl-i sevda saf-be-saf (*Divan G381/3*)

Fenafillâh

Şair, tarikatın kurallarından bahsederken “fena deryasına gark olmayan tâlip, gevher-i yektâyı ele geçiremez” der.

Müstağrak-ı derya-yı fena olmasan ey can

Lü’lü-i bekâ gevher-i yektâ ele gelmez (*Divan G303/7*)

Şaire göre sevgiliye kavuşmak isteyen kimse, kendi varlığını varlık sayfasından silerek sevgili ile tek vücut olmalıdır. Aşağıdaki beyitte de kendi durumunu açıklar: gönül vücudundan vazgeçmiş, yokluk sevdasına düşmüş. Galiba o, görünmeyen, gizli kalmak istiyor. Kendi varlığını hakkın varlığında eritmek, onda yok olmak istiyor.

Bî-vücûd olmuş gönül düşmüş ‘adem sevdâsına

Gâlibâ kim nâ-pedîd hem-çün nihân olmak diler (*Divan G257/4*)

Râbîta

Tasavvufta râbitanın önemli bir yeri vardır ve Seyyid Nigârî derviş için bunun önemini aşağıdaki şekilde açıklamaktadır:

Uşşaka gerek rabîta-i mevt ki yohsa

Esmaya devam ile müsemma ele gelmez

Silsile-i aşk ile durur kar-ı hakikat

Bî-silsile-i aşk dil-ara ele gelmez (*Divan G 303/8*)

Elest Bezmi

Seyyid Nigârî’nin şiirlerinde Elest Bezmi’nden ve Elest Sâki’sinden de bahs olunarak Kal u Bela’ya telmihte bulunulur.

Badesiz peymanesiz her lahza nuş-a-nuşluk

Saki-i Ruz-ı Ezel Kalu Beladandır sana (*Divan G 42/3*)

Veya

Kanı ey Mir Nigârî kadeh-endaz-ı Elest

Taraf-ı aşk tutup eyleye zühhad ile bahs (*Divan G93/9*)

Mürîd-i kâse-i sevdâ şarab-hâr-ı elestiz biz

Velî sanman şarab-hâr-ı mey-i nahl u mey-i tâkiz (*Divan G278/3*)

Aşağıdaki beyitte şair, Elest sakisinin elinden şarap içerek Hakk'a kavuşmak arzusunda olduğunu söylüyor.

Saki-i Elestin şarab-harıyam

Bilin kim ben kimin taleb-karıyam (*Divan G 470/1*)

Şair, yaşadığı hayatta çeşitli sıkıntılarla karşılaşsa da asla yılmamayı ve her türlü sıkıntıya göğüs germeyi kendisine ve müritlerine tavsiye eder, Ezel Saki'sinin, Hakikat Bezmi'nin asla düzensiz, plansız bir şey yapmayacağını vurgular. Ona göre bu bir mümine yakışacak olan en önemli vasıftır.

Tahammül kılğil ey Seyyid Nigârî beklegil nevbet

Ki sâkî-i ezel bezm-i hakikat bî-nizâm olmaz (*Divan G 292/7*)

Velilik

Velilik kavramına İbnü'l-i Arabî de önem vermekte ve veliliği bütün manevi mertebelerin en yükseği olarak görmektedir. Hatta ona göre velilik peygamberlikten de yüksek bir mertebedir. Çünkü Veli, Allah'ın sıfatı iken resul ve nebi insanın sıfatıdır. Allah'ın ismi insanın isminden daha yücedir⁹.

Seyyid olan Nigârî de kendisini veli olarak nitelendirmiş, yaşadığı çağda çevresinde bulunan herkes onu veli olarak görmüş ve öyle anlatmıştır. Şair aşağıdaki beytinde veli olduğunu ifade ederek der: "Sen bu şarap içen sarhoşun şiirlerini kulağında tut. Zira velinin tabına gelen sözler Hak'tandır"

Bu mest-i şarâb-hârın eş'ârını der-gûş it

Zîrâ ki gelür Hakdan tab'-ı velîye güftâr (*Divan G 170/8*)

Ayrılık

İnsanoğlu asli vatani olan Elest Bezmi'nden ayrılarak bu dünya gurbetine düşmüştür. Bu sebeple de hep huzursuz ve hasret doludur. Çoğu zaman insanın kendisi de bu hasretinin ve huzursuzluğunun, tatminkârsızlığının sebebini anlayamaz. Bu yüzden mutasavvıflar vahdet-i vücudu anlatırken ayrılık, firak, firakat ve gurbet konularının tasavvufun asli konuları olduğunu ifade ederler. Mutasavvıfların şiirlerinde kullanmış oldukları Elest Bezmi, Elest Meclisi, vahdeti ve o mecliste söz verdikleri ebedi sevgiliye olan özlemi, garip, gurbet, hicr, hasret, firak kelimeleri ise aslî vatandan bu dünya gurbetine gelişi ifade eder.

Sabr eylemez âh eylemeden bülbül-i şeydâ

⁹ Prof. Dr. Süleyman Uludağ, İbn Arabî, TDV yayınları, Ankara, 1995. s. 135.

Firkatde eger glbn-i glden kafesi var (*Divan G 197/2*)

Aşağıdaki beyitte de şair “gönlümdeki ateşi durmadan akan gözyaşlarım sndremedi. Ne yapayım bilemiyorum, bu ayrılık dağını bir türlü onaramadım” diyor.

Snmedi âteş-i dil eşk-i firâvânım ile

N’ideyim neyleyim gitmedi bu dâğ-ı firâğ (*Divan G 369/1*)

şair, aşağıdaki beyitte “sevdaya düşenler benim bedenimden Çin mşknn kokusunu alırlar. Ayrılık hasreti çekenler ise gmleğimden koku alırlar” demektedir. şair bu güzel beyitte iki olaya telmihte bulunuyor. Sevdayı siyahlık yönüyle Hıta veya Hoten mülkünde bulunun siyah renkli miske benzeterek miskin Çin sınırındaki Hıta’dan getirilmesine, ayrılığa düşenler gmleğimden koku alırlar derken ise Hz. Yusuf Peygamberin kisasına telmihte bulunuyor.

Sevdâ-zedeler müşg-i Çîn eyler bedenimdem

Firkat-zedeler by alur pîrehenimden (*Divan G 516/1*)

Aşağıdaki beyitte ise şair, “Ey Nigârî, eğer sen kaza ve kaderin hükümlerine razı isen ayrılık acısına da sabırla katlanmalısın” der.

Ey Mîr Nigârî elem-i firkate sabr it

Ger bend-i kazâ râzî-i ahkâm-ı kadersin (*Divan G 518/7*)

Firkat, ayrılık âşıkları yakan öyle bir ateştir ki, aşığın yeri gl bahçesi dahi olsa, orada bir an bile teselli bulamaz.

Firkat nice âteşdir ‘uşşâk-ı taleb-kâra

Bir lahza karâr itmez câyı glizâr olsa (*Divan G 585/4*)

Zahitlere ve Yalancı Sofularla Bakışı

Sufiler tarih boyunca kendilerinin coşkulu ve pervasız, i dünyalarındaki rintliğe dönük tavırlarına zahitlerin hoş bakmamasından yakınmış, kendilerini kalp, gönül insanı, zahitleri ise zahir ehli, kalpten, gönülden ve insan halinden anlamayan kuru softa diye adlandırmışlardır.

Seyyid Nigârî, aşağıdaki beyitte gönül ehli olan sufileri kuru dudaklı zahitlerle karşılaştırarak kendilerinin Ceyhun, Nil, Fırat ve Aras gibi gr çağlayan manevi ırmaklardan nasiplendiklerini ifade etmiştir.

Zâhid gibi erbâb-ı gönül huşk-leb olmaz

Ceyhmı anun Nîli Firâtı Arası var (*Divan G197/8*)

Nigârî tekke ve medrese çatışmasını ima ederek medrese hocasına, “Sen gönül sırlarından haberdar olamazsın, bunu ancak ebedi sevgilinin cemaline müştak olan âşıklar bilir. Sen ey hace, eğer aşkın keyfiyetini bilmiyorsan, sen ve senin gibi nice koyu cahiller sevdamın faydalarından asla nasiplenemezler” der.

Hâce-i medrese fehm eylemez esrâr-ı dili

‘Âşık-ı gûşe-nişîn mahrem-i dildâr bilür (*Divan G261/3*)

Hâce kim keyfiyet-i ‘aşkdan âgâh degül

Nefy-i sevdâda nice cehl-i mürekkeb olmaz (*Divan G305/4*)

Tasavvufta gönül Allah’ın nazargâhıdır. Nigârî, Yunus Emre’nin meşhur “Gönül Çalabın tahtı, Çalap gönüle baktı” mısralarını andıran bir ifade ile “kalbini saf tut, zira o Allah’ın nazargahıdır” deyerek zahitlere “kalbinizi saf tutun, Allah sadece gönüle bakar, başka şeylere değil” demektedir.

Saf it dili zira ki nazar-gah-ı Hudadır

Kalbe bahar ol kisve-i peşmineye bakmaz (*Divan G285/6*)

Seyyid Nigârî’nin Şiirlerinde Harf Sembolizmi

Seyyid Nigârî, şiirlerinde İbnü’l Arabî’nin ve birçok mutasavvıf şairin eserlerinde istifade ettiği harf sembolizminden başarıyla istifade etmiştir. Mutasavvıf şair bu harfleri sembollerle ifade ederek daha çok dinî ve tasavvufî semboller üretmiştir. Şairin şiirlerinde kad, kamet, boy elife, saçlar lam, gözler nun harfine, göz içindeki bebekler ise “nun”un noktasına benzetilmiştir. Şair, nun ve kaf harflerinin yerini değiştirerek şiir içinde anlama göre bazen nîk, bazen de kün kelimelerini kullanmış ve bazı ayetlere telmihte bulunmuştur.

Reşk-i hûrşîd-i felek pertev-i şems-i mutlak

Sana ey bâ‘is-i cem‘iyyet-i nûn kâf diyem (*Divan G504/6*)

Beyitte şair, “Ey mutlak güneşin aydınlığı, felekleri ve güneşi kıskandıran zat, ben sana toplumun yaratılmasına sebep olan nun ve kaf mı desem? derken iyi, güzel anlamında “nik” ve “kün” kelimelerini kasteder. Şiirde methedilen Hz. Peygamberdir ve şairin kastettiği nik kelimesi onun iyi, güzel vasıflarına, kün kelimesi ise âlemlerin onun hürmetine yaratılmasına telmihtir.

Aşağıdaki beyitte ise şair edebiyatta çok kullanılan muamma türünden istifade etmiştir.

Ezel Üstadı- yani Allah, gönül çocuğuna evveli “elif”, sonu ise “ha” harfinden başka bir şey vermedi. Buradan ah ve Allah kelimeleri ortaya çıkar. Beyti iki şekilde anlayabiliyoruz:

İlk olarak, ezel üstadı sevdiği kullarını çeşitli sıkıntılarla imtihan eder ve onlara bu dünya gurbetinde ah çektirir. İkinci anlamda ise Ezel Üstadı gönül çocuğuna Allah’tan gayrısını vermedi. İnsanoğlunun kalbi sürekli Allah’la beraberdir.

Virmedi tıfl-ı dile kelme-yi Üstâd-ı Ezel

Evveli harf-i elif âhiri hâdan gayrı (*Divan G 662/7*)

Aşağıdaki beyitte ise şair, kün-ol kelimesini kastederek (kün fe yekün-ol dedi olur) ayetine telmihte bulunmuştur. Şair bu âlemi bir meyhaneye, âlemin içinde bulunan dünyayı dönen şarap kadehine benzeterek bu dünya “kün” emri verilmeden önce, ta Elest Bezmi’nden beri dönmektedir, demektedir.

Ey Nigârî bu binâ-yı mey-kede

Gerdiş-i sâgar kadîm ez nûn u kâf (*Divan G 380/8*)

Aşağıdaki beyitte nun kelimesi hem “nun” harfî hem de kayık manasında kullanılmıştır. Şair, “gözyaşı çeşmem senin ayrılığınla çağlamaya başlamış. Gözbebeklerim, balık misali bu çeşmenin içinde oynuyor veya gözbebeklerim nun harfinin içindeki nokta misali gözümün içinde oynamaktadır” demektedir. Şair bu beyitte gözünün içindeki göz bebeğini hem balığa, hem de nun harfine, yaşla dolu gözlerini ise taşan ırmağa benzeterek güzel bir teşbih sanatı ortaya koyar.

Çeşme-i eşk firâkınla firâvân olmuş

Oynuyor dîde-i ter nûn tek ırmağ içre (*Divan G602/4*)

Aşağıdaki beyitten elif ve lam harfleri çıkmaktadır. Şairin ilk bakışta bu harflerden oluşan “âlâ” iyi, pek güzel kelimesini kastettiği sanılsa da tasavvufî yönden bakılınca onun elif harfiyle vahdet-i vücudu, lam harfiyle ise “Allah, lâ ilahe illallah” ifadesini sembolize ettiği anlaşılır.

Kadin tek elf ü turran tek Nigârâ tarz-ı lâm olmaz

Ruhun tek mushaf-ı zîbâ sözün tek hûb kelâm olmaz (*Divan G 292/1*)

Bir sonraki beyitte çıkan elif kelimesinden kasıt vahdettir. Bu beyitte şair “biz kıyamete kadar sırat-ı müstakim üzereyiz” demiştir.

Tâlib-i elfiz ki dâim istikâmet bekleriz

İstikâmet kâmetin biz tâ kıyâmet bekleriz (*Divan G301/1*)

Şair aşağıdaki beyitte harflerle değil kelimelerle oyun yaparak onları îham sanatı içinde değerlendirmiştir. Senin kaşlarını ve güneş yüzünü hatırlayınca gecedен sabaha kadar Leyla gibi derdimi aya ve buluta arz ederim. Burada ebr kelimesi iki anlamda kullanılmıştır. 1. kaş, 2. bulut anlamında. Ayrıca hurşid-i ruyun derken de şair yüzü güneşe teşbih etmiştir. Kaş ile bulut arasında da şekil yönünden benzerlik bulunmaktadır. Şair beyitte kozmik unsurlardan oluşan bir tenasüp sanatı ortaya koymuştur. Leyli kelimesini de iki anlamada, hem özel isim, hem de gece anlamında değerlendirmemiz lazım.

Yâd-ı ebrû vü hûrşid-i rûyunla her şeb tâ seher

Leylî-âsâ eylerem derdimi ebr u âye ‘arz (*Divan G 354/5*)

Bu beyitte de yine kün-ol kelimesi ve ol dedi olur ayeti-i kerimesine telmihte bulunulmuştur.

İmdi degül ey Leylâ ser-geşteligim ammâ

Çekdi beni bu sevdâ silsile-i nûn kâfa (*Divan G583/4*)

Sonuç

Nakşibendî tarikatının Halidiye koluna mensup olan ve Amasya’da tekkesi bulunan Seyyid Nigârî, XIX. asırda yaşamış mutasavvıf şairlerimizdendir. Onun sanatında Türk edebiyatını asırlardır etkileyen İbnü’l Arabî düşüncesi, özellikle ondan sonra sistemli bir hale gelen vahdet-i vücud felsefesinin büyük tesiri vardır. Bu çalışmada Nigârî’nin şiirlerinde geçen vahdet-i vücudla ilgili unsurlar üzerinde durulmuş, daha çok şiirleri yorumlama yoluna gidilmiştir. Şairin şiirlerini genel olarak vahdet-i vücud başlığı altında değerlendirdikten sonra, alt başlıklarda ney, Anka, tecrit, ilahi şarap, aşk, tecelli, cezbe, sufilerin gizli halleriyle ilgili, seyr ü süluk, tarikatlara bakışı, fenafillâh, Elest Bezmi, rabita, ayrılık, zahitlere ve yalancı sofulara bakışı ve Seyyid Nigârî’de harf sembolizm başlıkları altında değerlendirdik. Çalışma esnasında Seyyid Nigârî gibi “aşk-ı ilahi ile mahv-ı vücud eden” veli bir şairin şiirlerinin açıklanmasının, onları belli bir çerçeveye sığdırmanın ne kadar zor olduğunu ifade etmek isterim. Çağlayan, yükseldikçe yükselen bir tempoyla, kendisinden geçercesine vecitle söylenmiş bu şiirler bu hisleri yaşayan ve etrafındakilere de yaşatma çabasıyla çırpınan bir beyinin ürünüdür. Allah sevgisi, onun sevgilisine olan sevgi ve Allah’ın birliği onun şiirlerinde samimi ve başarılı bir şekilde yansıtılmıştır.

İbnü’l-i Arabî’nin vahdet-i vücud felsefesinin ve harf sembolizminin Seyyid Nigârî üzerindeki en önemli tesiri şairin daha çok tevhit, münacat ve ilahi aşkı anlatan şiirlerinde görülmektedir.

Şairin sevgilisi Nigar’ın adını hem mecazi hem de ilahî aşkı anlatan şiirlerinde iki türlü kullanması da onun sembolik ifadelerden faydalandığını göstermektedir.

KAYNAKLAR

- Aşkar, Mustafa, Niyazi-i Mirsi ve Tasavvuf Anlayışı, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998.
- Azerbaycan Edebiyatı Tarihi, C. II, Azerbaycan SSR Elmler Akademiyası Neşriyyatı Bakı, 1960, 906 s.
- Bayram, Pervane, Karabağlı Seyid Mir Hamza Nigârînin Hayatı, Sanatı ve Türkçe Divanının Poetik Strukturu. Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi Nizami Adına Edebiyyat Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Bakü, 2008.
- Bilgin, A. Azmi, Divan-ı Seyyid Nigârî, Kule Yayınları. İstanbul,2003, 369 s.

- Cebecioğlu Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Anka Yay., İstanbul, 2005
- Çakmaklıoğlu M. Mustafa, Muhyiddin İbnü'l Arabî'ye Göre Dil-Hakikat İlişkisi Marifetin İfadesi Sorunu, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri (Tasavvuf) Anabilim Dalı Doktora tezi, Ankara, 2005.
- Divan-ı Seyyid Nigârî Be-zeban-ı Türkî. İstanbul, 1301H
- Ertuğrul, İ. Fenni, *Vahdet-i Vücud ve İbnü'l Arabî*, Haz. M. Kara, İnsan Yayınları, 2. baskı, İstanbul, 1997.
- Ferid Kam, *Vahdet-i Vücûd*, haz.: Ethem Cebecioğlu, DİB. Yay., Ankara, 1994.
- Gençosman, Nuri, *Füsûsu'l-Hikem*, MEB Yayınları, İstanbul, 1990.
- Güngör, Erol, *İslâm Tasavvufunun Meseleleri*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1998.
- Güzel, Abdurrahman, *Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı*, 3. baskı, Akçağ Yay., Ankara, 2006.
- İnal İ.M.K. Son Asır Türk Şairleri. C. 3. Dergâh Yayınları. İstanbul, 1988.
- Kadı Burhaneddin Divanı, (Hazırlayan, Doç Dr. Alis Alparslan) Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1977.
- Kara, Mustafa, Niyazi-i Mısri, TDV Yayınları, Ankara, 1994.
- , 'Tasavvuf İlgili Görüşleri', *DİA*, c. XX, ss. 413–414.
- Kara, Mustafa, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2003.
- Kılıç, Mahmut Erol, *Muhyiddin İbnü'l- Arabî'de Varlık ve Mertebeleri: Vücûd ve Merâtibü'l-Vücûd*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1995.
- , 'El-Fütuhâtü'l-Mekkiye', *DİA*, c. XIII, ss.251–258.
- , 'Fusûsü'l-Hikem', *DİA*, c. XIII, ss. 230–237.
- , *Sûfî ve Şiir* (Osmanlı Tasavvuf Şiirinin Poetikası), 2. baskı, İnsan Yay., İstanbul, 2004.
- , 'İbnü'l-Arabî, Muhyiddin', *DİA*, İstanbul: 1999, c. XX, s. 493–522.
- Kılıç, Sadık, İslam'da Sembolik Dil, İnsan Yayınları, İstanbul, 1995.
- Kimya-yı Saadet, İmam-ı Gazali, Çeviren Hakkı Şenkon, Hilal Yayınları, Şark Matbaası, Ankara, 1963.
- Köprülü, Fuad, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ötüken Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 1981.
- , *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, TDV Yayınları, Ankara, 1993
- Muhiddin-i Arabî Hazretlerinin Müslümanlara Nasihatleri, tercüme edenler: Abdullah Toprak, Münir Derman. Bizim Büro Basımevi, Ankara.
- Qasımzade, Feyzulla, XIX. Asır Azerbaycan Edebiyatı Tarihi. Bakı, Maarif, 1974, 487s.
- Şimşek, Selami, Türk Edebiyatında İbnü'l –Arabî Methiyeleri üzerine Bir İnceleme, *Tasavvuf / İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* (İbnü'l-Arabî Özel Sayısı–1), yıl: 9 [2008], sayı: 21, ss. 389–425.
- Uludağ Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, 1991,
- Uludağ, Süleyman, *İbnü'l-Arabî*, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1995.
- Uludağ, Süleyman; Sufi Gözüyle Kadın, İnsan Yayınları, İstanbul, 1998.
- Yılmaz, H. K. Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar. Ensar Neşriyat. İstanbul, 1997, 357 s.
- Yunus Emre (Makalelerden Seçmeler) Hazırlayanlar: Hüseyin Özbay, Mustafa Tatçı, MEB Yayınları, İstanbul, 1994.